

ZÁSADNÉ PRÍSPEVKY DO POLITICKEJ EKONÓMIE INŠPIROVANÉ REŠTRIKČNOU FIŠKÁLNOU POLITIKOU A ENVIRONMENTÁLNOU KRÍZOU

Adrián ONDROVIČ

IMPORTANT CONTRIBUTIONS TO POLITICAL ECONOMY INSPIRED BY FISCAL AUSTERITY AND ENVIRONMENTAL CRISIS

Sustainability - Environment - Safety '2017

ABSTRAKT

Európa a svet sa po globálnej ekonomickej kríze z roku 2008 dostali do kvalitatívnej novej fázy vývoja, ktorý je charakteristický neustále sa prehĺbujúcou nerovnosťou, politickou nestabilitou a spoločenskou polarizáciou. K tomu sa pridávajú už niekoľko desaťročí prebiehajúce zmeny prírodného prostredia v dôsledku klimatických zmien a celková environmentálna kríza. Svetová spoločnosť sa javí byť v neustálej kríze. Progresívne smery v ekonomickej vede reagujú na tieto skutočnosti a prichádzajú s novými pohľadmi na ekonomickú vedu a spoločenské dianie. Príspevok hovorí o dvoch zásadných príspevkoch do politickej ekonómie, ktoré sa objavili práve v tomto pre ľudskú spoločnosť kritickom období.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: *politická ekonómia*

ABSTRACT

Europe and the world after the 2008 global economic crisis entered new phase with ever-growing inequality, political instability and polarization of society. On top of that, we must add the changing environment as of result of ongoing climate change and general environmental crisis. The world's society appears to be in a perpetual crisis. Progressive islands in economic science bring new approaches and views in a reaction to this reality. The article talks about two important contribution to political economy, which emerged in this for human society critical period.

KEY WORDS: *political economy*

Úvod

Ekonómia ako spoločenská veda, ktorá je bezprostredne spojená s politickými rozhodnutiami, je silno poznačená a zdeformovaná mocenskými, politickými a ekonomickými záujmami reálne vládnuceho sektora spoločnosti. Ekonomická veda hlavného prúdu je poplatná mocenským centrom v spoločnosti a jej predstavitelia a vyznávači sú zvyčajne silní odporcovia novoobjavujúcich sa progresívnych smerov, predovšetkým tých, ktoré spochybňujú prevládajúce dogmy, ideológie a inštitucionálne nastavenie spoločnosti.

Samotná globálna ekonomická kríza z roku 2008 a nasledovné roky otvorili na krátke obdobie dvere aj pre nemainstreamové hlasy či v ekonomickej vede alebo vo verejnom diskurze. Medzi významné príspevky do politickej ekonómie, ktoré v tomto období uzreli svetlo sveta patria koncept

ekonomických zločinov proti obyvateľstvu a nové postuláty a princípy pre ekonomickú vedu a výskum.

Politiky reakcie na globálnu ekonomickú krízu z roku 2008 a pokračujúca ekologická kríza na planéte

Globálna ekonomická kríza z roku 2008 uvrhla mnohé krajiny po celom svete do závažných ekonomických a sociálnych problémov. Milióny ľudí prišli o zamestnanie a prepadli sa do chudoby. V niektorých krajinách sa zúfalstvo, do ktorého bola časť populácie uvedená ekonomickou politikou, prejavilo zníženým počtom narodených detí a poklesom fertility (Sobotka et al., 2011) a dokonca v niektorých európskych a amerických krajinách, kde výrazne vzrástla nezamestnanosť, stúpol počet samovrážd (Chang et al., 2013).

Vlády po celom svete reagovali na krízu rôznymi politikami avšak deklarované ciele týchto politik boli v zásade rovnaké. Tie hovorili predovšetkým o obnove zamestnanosti a ekonomického rastu. Implementované politiky sa však pohybovali od výrazných verejných infraštruktúrnych asociálnych investícií v Číne (v duchu keynesovského stimulovania dopytu), cez záchranu finančných korporácií a zavedenie novej regulácie finančných trhov v USA, až po reštrikčnú fiškálnu politiku uplatnenú predovšetkým v európskych krajinách. Medzi krajinami, kde fiškálna reštrikcia presadzovaná Európskou úniou bola implementovaná v najtvrdšej podobe, bolo Grécko, Taliansko, Portugalsko a Španielsko. Niektorí čestní a odvážni ekonómovia varovali, že naordinovaná reštrikcia spôsobí ďalší prepád ekonomik v týchto krajinách s ťažkými sociálnymi dôsledkami. A pri pohľade na ekonomické štatistiky sa neskôr tieto varovania ukázali ako pravdivé. Práve Grécko, Španielsko či Taliansko ešte viac ekonomicky prepadli a v súčasnosti stále majú katastrofálnu zadlženosť, rekordnú dlhodobú nezamestnanosť a mimoriadne vysokú nezamestnanosť mladých ľudí.

Globálna ekonomická kríza mala na krátke obdobie v dôsledku prepádu hospodárskej činnosti aj jeden veľmi pozitívny efekt, ktorým bolo spomalenie ekologickej deštrukcie, ktorá na planéte prebieha. Okrem klimatických zmien, ktoré sú mediálne čiastočne pokrývané a teda verejnosti známe, prebieha v súčasnosti masívne vymieranie živočíšnych druhov, ktoré je zapríčinené ľudskou činnosťou, predovšetkým ekonomickou. Toto vymieranie nazývané ako šieste masové vymieranie druhov prebieha rýchlosťou tisíc krát vyššou ako je prirodzená miera vymierania (Pimm et al., 2014) (piate masové vymieranie druhov bolo v období vymierania dinosaurov z dôvodu pádu asteroidu pred 65 miliónmi rokov) a v období od roku 1970 do roku 2010 zmizlo z povrchu planéty Zem 52 % fauny a flóry (WorldWildlifeFund, 2014). Tieto a ďalšie závažné fakty o stave životného prostredia sú verejnosti prakticky neznáme a to je jeden z dôvodov, prečo ani nevstupujú do verejnej a politickej diskusie a následne do celospoločenských rozhodnutí.

Koncept ekonomických zločinov proti ľudskosti

Španielsko ako jedna z krajín, kde bola aplikovaná veľmi tvrdá reštrikčná fiškálna politika, pocítilo veľmi vážne následky tejto politiky. Počet samovrážd po prvý krát prevýšil počet úmrtí z dôvodu dopravných nehôd (Saiz, Bobes, 2014). Tieto a ďalšie vážne sociálne dopady boli pravdepodobne jednou z príčin, ktoré stáli za vznikom konceptu ekonomických zločinov proti ľudskosti. Koncept vychádza z existujúcej definície zločinu proti ľudskosti v dôvodovej správe Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného tribunálu, v ktorej sa okrem iného uvádza, že zločiny proti ľudskosti sú „osobitne závažné skutky, ktoré predstavujú vážny útok na ľudskú dôstojnosť alebo hrubé ponižovanie človeka“.¹ Podzločiny takejto podstaty zvyčajne patria politiky rasovej povahy, etnickej či národnej, kultúrnej, náboženskej či rodovej. Nie však ekonomické politiky, ktorých implementácia spôsobí straty na ľudských životoch a na dôstojnosti.

¹ V anglickom jazyku sa táto pasáž uvádza v literatúre nasledovne: „Crimes against humanity are particularly odious offenses in that they constitute a serious attack on human dignity or grave humiliation or a degradation of human beings“.

Španielsky ekonóm Juan TorresLópez navrhol v roku 2013 koncept ekonomických zločinov proti ľudskosti a charakterizoval skutky alebo politiky ekonomickej povahy, ktoré môžu byť označené ako ekonomické zločiny proti ľuďom nasledovne:

- *spôsobujú priame škody ale aj nepriame a vedľajšie škody*
V súčasnosti vieme s istotou identifikovať niektoré politiky zmien, reštrikcií, privatizácie, štrukturálnych reforiem a iné ako aj bankové a iné podvody či podnikateľské rozhodnutia, ktoré spôsobili a spôsobujú ľudské utrpenie, mali a majú negatívne dopady na život, na fyzické a duševné zdravie, na kvalitu života ľudí.
- *poškodzujú veľkú časť populácie*
Jedná sa o stratégie a intervencie, niekedy globálne, ktoré priamo alebo nepriamo negatívne zasiahnu veľké množstvo ľudí.
- *škody sú predpovedané, napriek tomu sú spôsobené*
S veľkou presnosťou vieme kvantifikovať negatívne dopady ešte pred implementovaním navrhovaných opatrení. Napríklad v mortalite, samovraždách, rozšírení určitých chorôb, nárastu chudoby ap.
- *spôsobené škody sú súčasťou rovnováhy asymetrických dopadov -dopady nie sú iba negatívne ale aj pozitívne, a tie sú významné avšak iba pre malú časť populácie*
Opatrenia a politiky, ktoré môžu byť klasifikované ako ekonomické zločiny proti ľudskosti nikdy nespôsobujú iba negatívne efekty na časť populácie, ale majú aj veľmi veľké pozitívne efekty na malú časť populácie. Zvyčajne sa jedná o určitú formu presunu bohatstva smerom k privilegovaným sektorom spoločnosti.
- *ekonomické skutky či politiky, ktoré spôsobujú škody sú založené na ideologických domnienkach*
Nie sú podporované serióznymi analýzami, pretože také by mohli ľahko ex ante odhaliť skutočný úmysel. Sú zdôvodňované ideologickými konštruktmi ako napríklad „zrušenie minimálnej mzdy pozitívne ovplyvní zamestnanosť“.
- *tieto skutky majú politickú, nie operatívnu podstatu*
Nejedná sa o skutky, ktoré sú operatívnu opravou reakciou, ale o rozhodnutia a skutky politickej povahy vopred pripravené.
- *sú to politiky a skutky, ktoré vyžadujú používanie lži*
Implementácia týchto politik by sa pri otvorenom prezentovaní reálne zamýšľaných efektov stretla s odporom časti populácie, ktorej hrozí utrpenie škôd. Z tohto dôvodu sa verejná prezentácia vyznačuje používaním lží, zavádzaním, prekrúcaním a ďalšími manipulačnými technikami voči verejnosti.
- *existujú k nim čestné, rozumné a reálne alternatívy*
Všetky spoločenské rozhodnutia sú prijímané v určitom kontexte a vždy existujú rôzne alternatívy. Napríklad v USA sa po vypuknutí krízy v roku 2008 rozhodla vláda finančne zachrániť ohrozené finančné inštitúcie z verejných financií. Na druhú stranu Island nepristúpil k znárodneniu finančných strát súkromných korporácií a k tomu kriminálne postihol vrcholových manažérov týchto inštitúcií za spáchané podvody.

Navrhnutý koncept ekonomických zločinov proti ľudskosti poskytuje veľmi solídny rámec pre uvažovanie o reálnej ekonomickej politike a jej hodnotenie. Zrozumiteľnosť tohto konceptu dovoľuje, aby mohol byť používaný ako nástroj širokou populáciou. Z tohto pohľadu je to nástroj, ktorý môže plniť veľmi užitočnú funkciu pri demokratickom rozhodovaní v spoločnosti. Z hľadiska ekonomickej vedy, presnejšie politickej ekonómie, sa jedná o veľmi významný počin, ktorý bezpochyby bude ďalej rozvíjaný.

Nové základné postuláty a princípy pre ekonomický výskum

Spoločenské následky globálnej ekonomickej krízy 2008 a už prejavujúce sa následky neustále pokračujúcej deštrukcie prírodného prostredia vyvolávajú u mnohých nemainstreamových

ekonomov vážne obavy z ďalšieho vývoja ľudskej spoločnosti. Tieto znepokojenia sa premietajú aj do vývoja v ekonomickej vede a v jej smerovaní.

Čilský ekonóm Manfred Max-Neef v roku 2014 zdefinoval štyri základné postuláty a jeden morálny princíp, ktoré posúvajú ekonomickú vedu smerom k rešpektovaniu vyšších princípov života:

- ekonomika má slúžiť ľuďom a nie ľudia ekonomike;
- rozvoj sa týka ľudí, nie objektov;
- ekonomický rast nie je to isté ako rozvoj a rozvoj nie nevyhnutne vyžaduje rast;
- žiadna ekonomika nemôže existovať bez ekosystému;
- ekonomika je subsystémom väčšieho a ohraničeného systému biosféry, a preto permanentný ekonomický rast nie je možný;
- žiadne ekonomické záujmy za žiadnych okolností nemôžu stáť nad úctou k životu.

Zažitie týchto postulátov do ekonomického myslenia nebude určite jednoduché, keďže súčasná ekonomická veda vidí ekosystém ako podsystem ekonomiky a celkovo je v súčasnej západnej civilizácii, ktorej je Slovensko súčasťou, úcta k matke prírode a k životu na nízkej úrovni. Každopádne pokiaľ má ekonomická veda byť relevantná aj do budúcnosti, musí si tieto princípy osvojiť.

Záver

Súčasný ekonomicko-spoločenský model globálneho neoliberálneho kapitalizmu spôsobuje bezprecedentnú deštrukciu prírodného prostredia a obrovské utrpenie veľkej časti svetovej populácie. Mnohí ekonómovia vedome či nevedome prispievajú k propagácii a glorifikácii tohto systému a treba otvorene konštatovať, že veľká časť ekonómov má v skutočnosti veľmi obmedzené chápanie ekonomie ako komplexnej spoločenskej vedy. Presadzovanie pokrokových a kritických myšlienok je preto zložitá, trnitá a často veľmi dlhá cesta. Súčasný stav sveta vyslovene volá po nových prístupoch a riešeniach a našťastie existujú osobnosti, ktoré s nimi prichádzajú.

Takými novými pohľadmi sú aj koncept ekonomických zločinov proti ľudskosti a nové postuláty a princípy pre ekonomickú vedu a výskum. Akceptovanie týchto dvoch nových príspevkov do politickej ekonomie a ich aktívne osvojenie, zásadne mení pohľad na súčasnú ekonomickú politiku Slovenska, EÚ, či iných krajín. A nejde samozrejme len o verejnú politiku štátov ako takých, ale aj o súkromné rozhodnutia a politiku od malých firiem až po nadnárodné korporácie. Tieto nové príspevky do politickej nám otvárajú možnosť pozerat' sa na súčasnú realitu inými očami, a tým zároveň otvárajú nové a oveľa širšie možnosti uvažovania o možnom ďalšom vývoji ekonomickej vedy a celej ľudskej spoločnosti.

Pod'akovanie [zaradenie príspevku]

Napísanie príspevku bolo podporené z projektu VEGA 2/0182/17 - Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti na pozadí očakávaných demografických a štruktúrnych zmien v SR

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BECKER, J., LESAY, I. 2012. *Život na úver. Všetko, čo ste chceli vedieť o kríze*. Bratislava. Inaque.sk. ISBN 978-80-970906-3-0.
- CHANG, S. S., STUCKLER, D., YIP, P., GUNNELL, D. 2013. *Impact of 2008 global economic crisis on suicide: time trend study in 54 countries*. BMJ. 347:f5239.
- MAX-NEEF, M. 2014. *The good is the bad that we don't do. Economic crimes against humanity: A proposal*. Ecological Economics, 104(1), 152-154.
- PIMM, S.L. et. al. 2014. *The biodiversity of species and their rates of extinction, distribution, and protection*. Science 30. 5.

- SOBOTKA, T., SKIRBEKK, V., PHILIPOV, D. 2011. *Economic Recession and Fertility in the Developed World*. In: *Population and Development Review* 37. s. 267–306.
- TORRES LOPEZ, J. *Crímeneseconómicoscontra la humanidad*. Nuevatribuna.es. 29May 2013.
- WORLD WILDLIFE FUND. 2014. *Living Planet Report 2014. Species and spaces, people and places*. WWF International. ISBN 978-2-940443-87-1.

ADRESA AUTORA

Ing. Adrián ONDROVIČ, PhD.

Slovenská akadémia vied, Ekonomický ústav, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: adrian.ondrovic@savba.sk

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.